Nieuwe inzichten in

In november promoveerde Joyce Pereira als eerste aan de University of Curaçao (UoC) op een proefschrift aangaande het Papiamento. Het verrichte onderzoek heeft nieuwe gezichtspunten opgeleverd en dient mijns inziens als een corrigerende factor in het huidig debat aangewend te worden.

Joyce Pereira tijdens haar promotie.

door Quito Nicolaas
foto David Bertad

Tot nu toe voerde er voornamelijk de theorie dat het Papiaments (Aruba: Papiamento, Curaçao/Bonaire: Papiamentu) is ontstaan tijdens het vervoer van slaven vanuit West-Afrika de boventoon. Deze monogenetische visie gaat ervan uit dat alle creoolse talen – dus ook het Papiaments – zijn afgeleid van een Afro-Portugees proto-creools dat aan de kustgebieden in West-Afrika ontstond door handelscontacten tussen Afrikanen en Portugezen. Een tweede variant is de polygenetische theorie, waarin wordt gesteld dat tal van creoolse talen los van elkaar tot ontwikkeling zijn gekomen.

In haar proefschrift 'Valorization of Papiamento in Aruban society and education, in historical, contemporary and future perspectives' voert Pereira een derde theorie op van een op het Spaans gebaseerd Pan-Caribisch creools dat is voortgekomen uit een onderlaag met Portugese woorden. Pereira stelt zich – evenals Bickerton, Escalante en Wood – op het standpunt dat het Papiaments (ABC-eilanden), Palenquero (Colombia) en Bosal (Puerto Rico) in de 16e en 17e eeuw uit het Spaans is voortgekomen. In de koloniale literatuur werd het Papiamento door deskundigen omschreven als onder andere een 'Bastard Spanish'. Joyce Pereira wordt gesteund in haar constatering dat 85% van de Papiamentstalige woorden een Spaans-Portugese origine kent en dat hiermee de basis voor het Papiamento is gelegd. Als men naar de woordklank luistert – met uitzondering van een gering aantal woorden – klinkt deze allesbehalve Afrikaans. Slechts de grammatica – doordat het als contacttaal fungeerde – heeft enkele West-Afrikaanse kenmerken. Dit had een eerste aanwijzing moeten zijn – ofschoon het Kaapverdiaans gelijkenis met het Papiaments vertoont – om de bestaande theorie in twijfel te trekken.

Taalwaardering

Een ander onderdeel in het proefschrift van Pereira is een empirisch onderzoek naar onder meer de houding ten opzichte van het Papiamento, dat recentelijk in het Arubaanse basisonderwijs als instructietaal is ingevoerd. In een samenleving waarin sinds de jaren zeventig het Nederlands niet langer de dominante taal is, kun je verwachten dat men gaandeweg de eigen taal beter leert waarderen.
Afgelopen decennia werd al het een en ander op Aruba bereikt; zo werd de constitutie vertaald en bij het gerechtshof kan een gedaagde het Papiamento zowel passief als actief gebruiken. De meeste leerkrachten (75%) van de Scol Multilingual vinden het nu met het Papiamento als onderwijstaal veel gemakkelijker, omdat de leerlingen alles sneller begrijpen. Daarnaast is het aantal basisschoolleerkrachten die menen dat ze het Nederlands beheersen, lager dan degenen die het Papiamento beheersen. Opmerkelijk is te noemen dat een overgrote meerderheid van de ouders vindt dat het secondair onderwijs ook in het Papiamento moet.

Door jarenlange ondergeschiktheid aan derden heeft de gemeenschap zichzelf tal van drempels opgelegd. Sommige culturele uitingen raakten uitgerangeerd en in bestuurlijk opzicht beschikte men niet over de nodige bevoegdheden om beleidsmatig verantwoorde besluiten te nemen. Dit leverde een volk op dat het eigene niet kon waarderen en de eigen taal slechts als een dialect zag, terwijl het besef ontbrak om het Papiamento ook als cultuurtaal te beschouwen.
De Arubaanse promovendus somde tal van gedane uitspraken op in de 21e eeuw door politici, door Haagse onderwijsinspecteurs, een Belgische hoogleraar, Tweede Kamerleden, een schooldirecteur en een columnist die een ongegronde pessimistische visie rondom de status van het Papiaments creëerden, die onder het volk een eigen leven is gaan leiden. Deze werkelijkheid maakte het de Papiamento-beweging niet makkelijk om ouders, beleidsmakers, schooldirecteuren en schoolbesturen van hun gelijk te overtuigen.

Het debat rondom de positie van het Papiamento en de invoering ervan in het onderwijs is niet alleen gerelateerd aan de politiek, maar voornamelijk ingebed in het toen heersende culturele klimaat en de bijbehorende denkstijl. Dat de Landsverordening officiële talen Aruba (2003) het gebruik van het Papiamento beperkt als rechtstaal voor de wetgeving, notariële aktes en rechtspraak hangt samen met het feit dat we gebonden zijn aan het Nederlandse rechtsstelsel.
Echter voor het Fries geldt sinds 2013 een bij wet geregelde plaats en functie als tweede taal in het bestuurlijk- en rechtsverkeer van de provincie Friesland. Op de BES-eilanden worden sinds 2012 het Papiaments en Engels als taal erkend die in het onderwijs, het contact met de overheid en de rechtspraak gebruikt kunnen worden.

Overheidsbeleid

Het taalbeleid was voorheen in handen van de katholieke missie, de koloniale raad en later het schoolbestuur. De bemoeienis van de overheid beperkte zich daardoor tot onderhoud van scholen en naleving van de wetgeving. Vanaf het bestaan van de kolonie 'Curaçao en onderhorigheden' tot de oprichting van het Antilliaanse staatsverband in 1954 tot 1986 bekleedde Aruba een ondergeschikte positie en had vrijwel niets in te brengen. Immers het

het Papiamento-debat

bestaan van twee bestuurslagen – Bestuurscollege en centrale regering – werkte contraproductief voor de eilanden bij elk genomen initiatief of project.

In 1976, op een moment dat Aruba al volop bezig was om de status van zelfstandig land in het Koninkrijk te verkrijgen, werd op basis van het rapport Römer-Maduro-Jonis de fonologische spelling van het Papiaments aanvaard.

Over de rol en zeggenschap van Aruba en Bonaire is weinig inzichtelijk gemaakt. Het is met name in die tijd dat men er op Curaçao van uitging dat het Papiaments los van andere talen tot ontwikkeling kwam en over het lexicon een fonologisch sausje werd gegoten en nieuw leven ingeblazen. Daarna deed de theorie de ronde dat deze taal als contacttaal, tussen de slaveneigenaar en slaven aan boord van schepen, was ontstaan. Deze benadering kreeg in de jaren negentig de ondersteuning van Martinus, toen hij de gelijkenis van het Papiaments en het Kaapverdiaans ontdekte en werd de 'mindset' opnieuw geconditioneerd.

Vanaf 1986 zien we een kentering en werden onder andere de Arubaanse grondwet en de cao's (1990) in het Papiamento vertaald en werd in 2003 de officiële status verkregen. Met ingang van het schooljaar 2002-2003 werd het als vak op de mavo/havo ingevoerd, in 2015 als keuzevak voor de havo/vwo-examens en tal van andere projecten – zoals de Scol Multilingual – ondernomen. Op de ABC-eilanden worden tal van activiteiten en projecten uitgevoerd die een groeiende bewustwording onder de bevolking in gang zetten.

Protocol

In 2018 werd een protocol tussen Aruba en Curaçao ondertekend, met als doel zowel het Papiamento als de infrastructuur te bevorderen en te behouden. Een goed uitgangspunt is dat de ondertekenaars uitgaan van twee afzonderlijke talen, wat het mogelijk maakt dat de Curaçaose literatuur verrijkt wordt met Arubaanse auteurs en andersom. Tot nu toe gold een eenrichtingsverkeer vanuit Curaçao naar Aruba dat thans wordt losgelaten. Het protocol biedt ruimte voor samenwerking op het vlak van: taalbeleid, taalinfrastructuur, onderwijs in en van het Papiamento, onderwijs en onderzoek van het Papiamento in het hoger onderwijs en de wetenschap. De basis voor een gezonde samenwerkingsrelatie en een uniforme spelling vormt: de culturele betrekkingen, een inclusiebeleid, respect en gelijkheid, die als steunpunt tot andere vormen van coöperatie kan uitgroeien.

In het debat van de laatste jaren en de lokale publicaties die de wisselende standpunten onderbouwen, hoort men niets over de risico's in het tertiair onderwijs. Evenmin wordt over de toekomst van de ABC-eilanden in samenhang met het te voeren taalbeleid en spellingskeuze gedebatteerd. In een scenario waarbij studeren in de VS duurder wordt en er een tendens opkomt van onderwijsinstellingen in Nederland om niet langer studenten van de eilanden te accepteren, moet men op de eigen universiteiten kunnen terugvallen. Voor sommige studies kan men terecht op de naburige eilanden, maar voor de meeste specialisaties zou men toch een beroep moeten doen op het vasteland van Zuid-Amerika. In de jaren tachtig al werd onderzoek verricht onder Jamaicaanse studenten over hun aansluiting op Amerikaanse universiteiten. De meesten gaven aan dat ze met hun creool-Engels niet in staat waren om fatsoenlijk te communiceren of abstracte antwoorden te geven.

Grondslag

Het proefschrift van Pereira is gebaseerd op een gedegen gevoerd kwantitatief en kwalitatief onderzoek en dient als voorbeeldfunctie voor een vergelijkend onderzoek op Bonaire. De aangeboden gegevens kennen een grote mate van spreiding en zijn representatief voor het eiland. Het biedt behalve een historisch overzicht van de ontwikkeling en acceptatie van de creoolse taal, ook nieuwe beleidsuitgangspunten in de materie.

Deze worden ondersteund door cijfermateriaal, modellen, literatuurverwijzingen en citaten van vooraanstaande linguïsten, zowel lokaal als internationaal. Het onderzoek biedt een verscheidenheid aan gegevens, die als vertrekpunt kunnen dienen bij toekomstige conferenties, interdepartementaal overleg en voor nader onderzoek.

Naast onderwijsgerelateerde, historische en culturele factoren dienen ook andere zaken in beschouwing te worden genomen om tot een goed gebalanceerde oplossingsrichting te komen.
Argumenten als de mate van expertise en aanwezige infrastructuur moeten plaatsmaken voor het mechaniek van logica, waarbij eveneens economische- en handelsfactoren meegenomen worden. Dit geldt ook op andere beleidsterreinen. Zo is het belangrijk om het aanbod van de drie universiteiten op Aruba, Curaçao en St. Maarten beter te structureren en af te stemmen met de regio.

De bevindingen in dit proefschrift dienen als een uitstekende basis voor de besprekingen in het kader van het samenwerkingsprotocol Papiamento.
Een gedachtewisseling die constructief, op basis van regionale verkenningen en feitenanalyse tevens toekomstgericht moet zijn.